

COVID- 19 SALGINI NEDENİYLE SİGORTA PRİMLERİNİN İNDİRİLMESİ VE İADESİ SORUNU

*Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar YILDIRIM **

SORUNUN ORTAYA KONULMASI

2019 yılının Aralık ayında Çin’de başlayan Covid-19 salgını zaman içinde tüm dünyaya yayılmıştır. 2020 yılının Mart ayı içinde salgın ülkemizde de görülmeye başlanmış ve ciddi tedbirler alınmak zorunda kalınmıştır. Bir taraftan kısmi sokağa çıkma yasakları ilan edilirken, diğer taraftan birçok işletmenin faaliyet göstermesi yasaklanmıştır. Ülkemiz ve dünyayı etkisi altına alan bu salgın etkisini halen devam ettirmektedir. Çeşitli kurum ve kuruluşların açıklamasına göre, salgın uzunca bir süre varlığını sürdürecektir. Bu salgın, birçok hukuk alanını etkilediği gibi, sigortacılık uygulaması ve hukukunu da önemli ölçüde etkisi altına almıştır.

Bu tebliğde tartışılacak husus, salgın nedeniyle faaliyet göstermeyen veya önemli ölçüde faaliyetini sınırlandırmak zorunda kalan işletmeler ile sokağa çıkma yasaklarının da etkisiyle araç kullanımındaki ciddi azalma nedeniyle kasko sigortaları açısından prim indirimin gündeme gelip gelmeyeceğidir. Covid-19 salgını nedeniyle primin indirilmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılırsa, başka bir hususun tartışılmasına gerek kalmayacaktır. Buna karşılık salgın nedeniyle faaliyetlerini kısmen veya tamamen sürdüremeyen işletmeler ile kasko sigortaları açısından prim indiriminin olanaklı olduğu sonucuna varılırsa, bu halde iki sorun daha ortaya çıkacaktır. Bunlardan ilki, prim indiriminin geçmişe etkili olup olmayacağıdır. Bu soruya olumlu cevap verildiğinde, sigorta ettiren hukuki yollara başvurmak suretiyle ödemiş olduğu fazla primin iadesini talep edebilecektir. İkinci husus, indirilecek prim tutarının nasıl belirleneceğidir.

*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, alihaydayildirim35@hotmail.com, [ORCID ID: 0000-0003-1620-6890](https://orcid.org/0000-0003-1620-6890).

Covid-19 salgını nedeniyle sigorta primlerinin indirilip indirilemeyeceği tartışmasına neden olan düzenleme “Primin İndirilmesi” üst başlığını taşıyan TTK 1433 hükmüdür. Söz konusu düzenlemeye göre, primi etkileyen sebeplerde rizikonun hafiflemesini gerektiren değişiklikler meydana gelmişse, prim indirilir ve gereğinde geri verilir¹. Bu düzenlemenin gerekçesinde, sigortacılıkta önemli olanın primin rizikoya uygunluğu olduğu, sigortanın teknik yapısı ve mahiyeti gereği, bir sigorta sözleşmesinin gerek kuruluş gerekse de icrası sırasında prim ile riziko arasında bir uygunluğun devamlı bir nispet ilişkisinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Gerekçenin devamında eski düzenlemeden farklı olarak bir yıldan kısa süreli sigortaları da kapsayacak şekilde riskteki azalma halinde primin indirileceğinin hükme bağlandığı ifade edilmiştir.

6762 SAYILI ETTK VE YABANCI HUKUKLARDAKİ DURUM

Sorunun tespiti için, 6762 sayılı eTTK ve yabancı hukuklardaki düzenlemelere de kısaca temas etmekte fayda vardır. 6762 sayılı eTTK 1298’e göre, birden çok yıllar için yapılan sigorta sözleşmelerinde sigorta priminin tayininde rizikoyu ağırlaştırmış olan özel sebepler gözönünde tutulmuşsa, bu sebepler sonradan ortadan kalktığı durumda, sigorta ettirenin gelecek yıllara ait primlerin indirilmesini isteyebileceği belirtilmiştir. Alman Sigorta Sözleşmesi Kanunu (VVG) 41’de rizikoyu ağırlaştıran belli sebepler nedeniyle prim yüksek belirlenmişse, bu sebepler sigorta ettirenin icabından veya sözleşmenin kurulmasından sonra ortadan kalkmış veya anlamsız hale gelmişse, sigorta ettiren primin indirilmesini isteyebilir. Primin indirilmesi, bu yöndeki talep sigortacıya ulaştığı andan itibaren etki doğurur. Aynı yönde düzenleme Avusturya Sigorta Sözleşmesi Kanunu (öVVG) 41a’da da yer almaktadır. Yine, İsviçre Sigorta Sözleşmesi Kanunu (sVVG) 23’de de primin belirlenmesinde rizikoyu ağırlaştıran belli sebepler göz önüne alınmışsa, bu sebepler ortadan kalkmış veya anlamını yitirmişse sigorta ettiren sonraki döneme ilişkin primlerin indirilmesini isteyebilir.

Dikkat edilirse, hem 6762 sayılı eTTK düzenlemesi hem de yabancı hukuklardaki primin indirilmesine ilişkin kurallar belli bir noktadan hareket etmektedir. Primin

¹Belirtmek gerekir ki, Covid-19 salgını nedeniyle bazı hallerde menfaatin ortadan kalkmasıyla da karşılaşılabilir. Örneğin, bir kimsenin ileride gerçekleştireceği seyahatte karşılaşabileceği rizikolar için sigorta sözleşmesi yapmasından sonra seyahat kısıtlamaları nedeniyle, seyahatini gerçekleştirememesi durumunda sigorta sözleşmesi, TTK 1408 gereğince geçersiz olur. Böyle bir durumda, TTK 1433 uygulama alanı bulmaz.

indirilebilmesi için, rizikoyu ağırlaştıran belirli sebepler nedeniyle primin yüksek belirlenmiş olması gerekmektedir. Eğer primin belirlenmesinde, rizikoyu ağırlaştıran durumlar gözönüne alınmamışsa, primin indirilmesinden de söz edilemez. Yine söz konusu düzenlemelerde primin indirilmesinin geleceğe etkili olacağı hüküm altına alınmıştır. Yoksa geçmişe dönük olarak rizikonun hafiflediği andan itibaren primin indirilmesini istemek olanak değildir.

TTK 1433'ÜN UYGULANMASININ TEMEL ŞARTI: PRİMİ ETKİLEYEN SEBEPLERDE RİZİKONUN HAFİFLEMESİNİ GEREKTİREN SEBEPLERİN MEYDANA GELMESİ

Sigorta sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliğindedir. Bu sözleşmede, sigortacının asli yükümlülüğü rizikoyu taşımakken, sigorta ettirenin asli yükümlülüğü prim ödemektir. Sigorta hukukunda ideal olan durum, sözleşme yapılırken primi etkileyen rizikoların sözleşme ilişkisi süresince devam etmesidir. Bununla birlikte, sözleşmenin kurulması sırasındaki rizikolar zaman içinde artmakta veya azalmaktadır. Bu durumsa doğal olarak prim dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Örneğin, kişinin sahip olduğu aracı için kasko sigortası yaptırdıktan sonra, bu aracını ticari taksi olarak kullanmaya başlaması durumunda rizikoyu ağırlaştıran bir durum vardır. Buna karşılık ticari taksi olarak kasko sigortası teminatı alınan aracın, bu özelliğini kaybedip şahsi işler için kullanılmaya başlanması halinde rizikonun hafiflemesinden söz edilir. Rizikonun ağırlaşması durumunda denge sigortacı aleyhine bozulmakta, rizikonun hafiflemesi durumundaysa denge sigorta ettiren aleyhine bozulmaktadır. İlk halde sigortacının üstlendiği riziko almış olduğu prime göre daha fazlayken, ikinci durumda bunun tam tersi gerçekleşmekte ve sigorta ettiren sigortacının üstlendiği rizikoya oranla daha fazla prim ödemesi yapmaktadır.

Tebliğin konusunu oluşturan Covid-19 salgınının prim- riziko dengesine yaptığı etkiyi en net olarak Türkiye Sigortalar Birliği tarafından yayınlanan veriler ortaya koymaktadır. Türkiye Sigortalar Birliği üç aylık dönemlerle kasko sigortası çerçevesinde yapılan toplam tazminat ödemelerine ilişkin verileri açıklamaktadır. Bu veriler incelendiğinde, Covid-19 salgınına ilişkin birçok tedbirin alındığı ve kısmi sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı 01.04. 2020- 30.06. 2020 döneminde ödenen toplam tazminat tutarının hem 01.01. 2020- 31. 03. 2020 döneminde hem de bir önceki yılın aynı dönemine göre ödenen

tazminat tutarlarına göre ciddi ölçüde azaldığı görülmektedir. 01.04. 2020-30.06. 2020 tarihleri arasında toplam ödenen tazminat tutarı 852.627. 211 TL'dir. Buna karşılık, 01.01.2020- 31.03. 2020 tarihleri arasında ödenen toplam tazminat tutarı 1.371. 321. 432 TL'dir. Bir önceki yılın aynı döneminde ödenen toplam tazminat tutarıysa, 1.284.830.757 TL'dir². Görüldüğü üzere geçen yılın aynı dönemine göre bu yılın aynı döneminde ödenen toplam tazminat tutarında % 30'un üzerinde bir farklılık söz konusudur. Üstelik bu tablo prim tutarının geçen yıla göre daha fazla olmasına rağmen gerçekleşmiştir. Bu durum sadece 2019 yılının aynı dönemi için geçerli değildir. Önceki yıllarda da yazılan prim tutarı 2020 yılına göre çok daha az olmasına rağmen ödenen toplam tazminat tutarının 2015 yılından itibaren en düşük olduğu dönem Covid- 19 salgını nedeniyle çeşitli tedbirler uygulandığı 2020 yılının 01. 04. 2020-30.06. 2020 tarihlerini kapsayan dönemdir.

Görüldüğü üzere sadece kasko sigortası verileri incelendiğinde, yazılan primlere göre ödenen toplam tazminat tutarları arasında 2020 yılına özgü çok büyük farklılık ortaya çıkmıştır. Ödenen tazminat tutarlarındaki ciddi azalmanın tesadüfen gerçekleştiğini söylemek olanaklı değildir. Bunun sebebi, Covid-19 salgınıdır. Sorun, sadece yukarıda belirttiğimiz kasko sigortasıyla bağlantılı değildir. Diğer mal sigortalarında da sigortacının yapmış olduğu ödemelere ilişkin verilere ulaşılamasa dahi, benzer bir tablonun ortaya çıkmış olması olasıdır.

Prim- riziko dengesine bir otel üzerinden örnek verilirse, bir şirket yılın başında sahip olduğu, otel veya otelleri meydana gelecek muhtelif rizikolara karşı sigorta yaptıracığı zaman, sigortacı primi belirlerken çalışan sayısı, geçmiş yıllarda otele gelen müşteri sayısı, geçmişte meydana gelen rizikoları, otelin büyüklüğü ve diğer parametreleri belirleyerek prim belirlemesi yoluna gitmektedir. Ancak Covid-19 salgını nedeniyle oteller kamu otoritesinin kararıyla belli bir süre kapalı kalmışlardır. Bir süre sonra bu yasaklar kademeli olarak kaldırılmış olsa dahi, özellikle yurt dışından gelen turistlere hizmet veren birçok işletme, seyahat uyarıları nedeniyle işletmelerini kapalı tutmak veya sınırlı sayıda müşteriye hizmet vermek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucu olarak, teminat altına alınan rizikonun gerçekleşmesi ya önemli ölçüde azalmış ya da tamamen

² Belirtmek gerekir ki, ödenen tazminatın kapsamında eksper ücretleri ve masraf adı altında ödenen tutarlar da dahildir.

ortadan kalkmıştır. Örnek üzerinden devam edilirse, müşteri kabul etmeyen bir oteldeki malların zarara uğrama ihtimali ciddi ölçüde azalmıştır. Buna karşılık, oteli işleten şirketin müşterilerinin uğrayacağı zararlara karşı yaptıkları sorumluluk sigortası ise otelin kapalı olduğu dönemde hiçbir işlev göstermemektedir. Gerçekten de faaliyet göstermeyen bir otelin müşterilerine karşı sorumluluğundan söz edilemez. Bu durum sadece oteller için de geçerli değildir. Bunun dışında lokantalar, düğün salonları ve gece kulübü gibi yerlerde de kamu otoritesi kararlarıyla kapalı kalmaları nedeniyle riziko ile prim arasındaki denge ciddi ölçüde bozulmuştur.

TTK 1433 primi etkileyen sebeplerde rizikoyu hafifleten değişikliklerin meydana gelmesini prim indirimi için yeterli kabul etmiştir. Bu açıdan edim ile karşı edim arasındaki dengenin bozulması durumunda, primin indirilmesi olanaklıdır. Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere, primi etkileyen sebeplerde rizikoyu hafifleten değişiklikler meydana gelmiştir. Üstelik bu rizikonun hafiflemesi, sigorta ettirenin dahliyle de gerçekleşmemiştir. Rizikonun hafiflemesi onun etki ve iradesi dışında meydana gelmiştir. Öte yandan yukarıda da ifade edildiği üzere, düzenlemenin amacı sözleşmesel ilişki boyunca sağlanan korumayla ödenen prim arasında dengenin sağlanmasıdır. Covid- 19 salgını nedeniyle bu dengenin bozulduğu ortadır.

Bu açıklamalar çerçevesinde TTK 1433'ün hem lafzı hem de amacı Covid-19 salgını nedeniyle, kapalı kalan, kapalı kalmasa dahi çalışma kapasitesi önemli ölçüde azalan işletmelerin prim indirimi talep edebilecekleri sonucuna varılabilir. Aynı şekilde sokağa çıkma yasağı veya “evde kal” çağrıları nedeniyle aracını kullanmayan kişiler kasko sigortası için karşılaştırılan primin indirilmesini isteyebilirler.

Son olarak belirtelim ki, TTK 1433 özel düzenleme olduğundan, primin indirilmesi için aşırı ifa güçlüğüne ilişkin TBK 138 şartlarının yerine gelmiş olmasına gerek yoktur.

PRİM İNDİRİMİNİN GEÇMİŞE ETKİLİ OLARAK TALEP EDİLİP EDİLEMEYECEĞİ HUSUSU

Sigorta ettirenin prim indirilmesini isteyebileceği tespiti yapıldıktan sonra ikinci olarak ortaya konulması gereken husus, bu indirimin geçmişe etkili olarak mı yoksa ileriye yönelik olarak mı istenebileceğidir. eTTK 1298'de prim indirimin birden fazla yılı kapsayan sigorta sözleşmelerinde sonraki yıllar için istenebileceği açıkça hükme

bağlanmıştı. Bu açıdan 6762 sayılı eTTK bakımından Covid-19 gibi belli bir süre devam edeceği öngörülen bir salgın bakımından pratik bir önemi bulunmamaktaydı. Buna karşılık TTK 1433'de prim indirimin sonraki yıllar için hüküm ifade edeceğine ilişkin bir hüküm olmadığı gibi, aksine fazla alınan primin iade edileceği de açıkça belirtilmiştir. Gerçi düzenlemede yer alan ifadenin peşin alınan primlerin iadesi şeklinde anlaşılması da mümkündür. Böyle bir yorum yapıldığı takdirde, primin indirilmesi yönünde talep yapılincaya kadar geçen süredeki primlerin indirilmesi mümkün olmayacaktır. Nitekim Alman Sigorta Sözleşmesi Kanunu (VVG) 41'de primin indirilmesi yönündeki talebin sigortacıya ulaşmasından itibaren hüküm ifade edeceği açıkça belirtilmiştir. Bizce, 6102 sayılı TTK bakımından geçmişte ödenen fazla primlerin iadesinin mümkün olduğu sonucuna varmak gerekir. Bir defa, primin indirilmesini düzenleyen TTK 1433'de eski TTK ve Alman düzenlemesinden farklı olarak, bunun ileriye etkili olarak sonuç doğuracağına ilişkin bir ifade bulunmamaktadır. Diğer taraftan yukarıda da belirtildiği üzere, hükmün gerekçesinde de açıkça ifade edildiği üzere, riziko ile prim arasında sözleşmesel ilişki boyunca dengenin bulunması gerekir. Bu dengenin bozulduğu andan itibaren primin indirilmesi gerekir. Bunun yanı sıra, primin indirilmesini düzenleyen TTK 1433 hükmü, TTK 1452/3 gereğince yarı emredicidir. Hükmün lafzının ve amacının desteklememesine rağmen, prim indirilmesinin sigorta ettirenin aleyhine olacak şekilde ileriye etkili olacağı sonucuna varmak TTK 1452/3'ün sigorta ettireni koruma amacına da aykırı olacaktır. Öte yandan, prim ile riziko arasındaki denge sözleşmesel ilişki devam ederken sigortacı aleyhine bozulduğunda, sigortacı ileriye yönelik prim farkı talep edebilmektedir. Bir an için bu esasın burada da uygulanması suretiyle rizikonun hafiflemesi durumunda prim indiriminin ileriye yönelik istenebileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, rizikonun ağırlaştığı durumlarda, olayların hemen hemen tamamında, riziko gerçekleştikten sonra bu durum tespit edilmektedir. Böyle bir durumda, sigorta ettirenin kusurunun derecesine göre sigortacının ya sorumluluğu tamamen ortadan kalkmakta ya da sigorta tazminatı veya bedelinde indirimine gidilmektedir (bk. TTK 1445). Bu nedenle rizikonun ağırlaşması halinde primin ileriye etkili olarak istenmesinin pratik bir anlamı yoktur. Bunun sonucu olarak rizikonun ağırlaşması halinde sigortacının menfaatleri korunurken, aslında korunma ihtiyacı daha fazla olan sigorta ettirenin daha az korunmasını haklı kılan bir gerekçe bulunmamaktadır.

Son olarak belirtelim ki, TTK 1433 özel düzenleme olduğundan, aşırı ifa güçlüğü düzenleyen TBK 138 uygulama alanı bulmaz. Bu nedenle TBK 138'in uygulanması için gerekli olan borçlu tarafından ifanın gerçekleşmemiş olması veya ödemenin hakların saklı tutularak yapılmasına gerek yoktur.

İNDİRİLECEK PRİM TUTARININ BELİRLENMESİ

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Covid- 19 salgını nedeniyle TTK 1433 çerçevesinde primin indirilmesi mümkündür. Primin hangi tutarda indirime gidileceği hususunda somut olaydaki şartların değerlendirilmesi gerekir. Elbette bu belirlemenin yapılmasının hukuken çok kolay olmadığını ifade etmek gerekir. Bu noktada temel bir sorun bulunmaktadır. Prim indirimi talebinde bulunanın özel durumunun mu dikkate alınacağı yoksa o alana ilişkin tahsil edilen primlerle meydana gelen riziko arasında bir oranlama yapılmak suretiyle indirilecek primin toptan olarak mı belirleneceğidir. Covid-19 nedeniyle prim indirimi talebinde bulunanın özel durumunun dikkate alınması, hakkaniyetli sonuçlar verebilse de ispat açısından ciddi sorunlar yaratabilir. Örneğin kasko sigortasında, prim indirilmesi talebinde bulunanın rizikonun hangi ölçüde azaldığını ispat etmesi kolay değildir. Zira araç işleteninin sokağa çıkma yasakları veya kamu otoritesinin önerileri nedeniyle trafiğe çıkmaması, kasko sigortasıyla sağlanan tüm rizikoların bertaraf etmez. Aracın trafiğe çıkmaması bu aracın kazaya karışma ihtimalini önemli ölçüde azaltsa da, tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Öte yandan, kasko sigortasıyla sağlanan çalınma rizikosunda aracın trafiğe çıkmaması nedeniyle hafifleme meydana gelmemektedir. Bu nedenle kasko sigortaları açısından ilgili dönemde toplanan toplam primle ödenen toplam tazminat tutarı arasında oranlama yapılmak suretiyle indirilecek prim tutarının belirlenmesi en makul çözüm olacaktır. Buna karşılık işletmenin Covid-19 salgını nedeniyle kapalı kalması halinde, sigorta ettirenin bu özel durumunun dikkate alınması gerekir. Yoksa bu halde, toptancı bir bakış açısıyla değerlendirme yapmak doğru olmaz.

